

З ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ І ПИСЕМНОСТІ

УДК 811.161.2'373.2:27-565.3:821.161.2'05-6.09 Українка

«РОКОВІ» СВЯТА В ЕПІСТОЛЯРНИХ ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: РІЗДВО

БОГДАН

Світлана Калениківна,

кандидат філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
історії та культури української
мови Східноєвропейського
національного університету імені
Лесі Українки
просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025
E-mail: bohdan-s@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4831-2770

Svitlana

BOHDAN,

Ph.D. of Philology, Professor, Head
of the Department of History and
Culture of the Ukrainian Language
of Lesia Ukrainka Eastern European
National University
13 Volya Ave., Lutsk 43025, Ukraine
E-mail: bohdan-s@ukr.net

У статті досліджено особливості функціонування в епістолярних текстах Лесі Українки одного з найважливіших найменувань сакрального ономастикону – геортоніма Різдво, який належить до дванадцяти найвизначніших свят християнського календаря. Окреслено спектр його основних функцій, встановлено типологічні ознаки контекстів актуалізації. Проаналізовано авторське сприйняття та оцінки цього свята й самого процесу святкування. Виокремлено диференційні національно-культурні ознаки різдвяних святкувань у різних країнах на основі спостережень адресантки. З'ясовано продуктивність експлікації лексем цього словотвірного ряду, визначено специфіку їх використання як елементів етикетних конструкцій.

Ключові слова: епістолярний текст, геортонім, Різдво, різдвяний, «рокове» свято.

Геортонім Різдво, як відомо, належить до основних дванадцяти свят християнського календарного року (найпоширеніші розмовні назви – *дванадцяті / дванадцяті свята*) і є одним із центральних у сакральному ономастиконі українців. Це умотивовує частотність використання номінації *Різдво* в текстах різних функційних стилів української мови. А тому особливості його актуалізації в українській мові, традиції використання в уснопоетичних текстах, порівняльні студії на матеріалі кількох мов, визначення концептуальних ознак і семантичного простору експлікації належать до актуальних питань сучасної когнітивної лінгвістики, стилістики, етнолінгвістики [Бочарова 1999; Круть 2004; Павлушенко 2019; Плотнікова 2017; Пуряєва 2001; Саплін 2012]. Поза увагою дослідників досі залишаються тексти епістолярні. Власне цим і зумовлений вибір теми дослідження.

Регулятивна актуалізація номінатива *Різдво* в текстах листів Лесі Українки відбиває узвичаєну мовну практику українців – співвідносити різні події з церковним календарем (*до Петра й після Петра, на Благовіщення й після Благовіщення* тощо; скажімо, під час діалектологічних експедицій на Західному Поліссі на запитання про день народження інформатори старшого віку зазвичай відповідали: *На другий день після Спаса; За тиждень до Пилипівки*) і сформованою на цій основі послідовною співвіднесеністю часовідліку з основними релігійними святами. Адресанти нерідко застосовують (поряд із датуванням) такий спосіб хронологізації, щоб окреслити певні темпоральні характеристики подій, пов'язаних безпосередньо з ними особисто або кимось із кола їхніх адресатів. Іноді, за відсутності датування, саме завдяки вживанню назв свят текстологи можуть реконструювати орієнтовний час створення листа.

Значно рідше дванадцять основних православних свят мовці називають *роковими* (до речі, ця назва дотепер функціонує в повсякденному говірковому мовленні на Західному Поліссі, див., зокрема, «Словник західнополіських говірок» Г. Аркушина (АГ– СЗГ: 31). Поряд із граматичними варіантами *роковій, -а, -е*, у слововжитку поліщуків фіксуємо й лексему *рокувціна* – як назву великого свята, що відзначають

раз у рік, тобто синонімічну з поняттям *рокове свято* (АГ–СЗГ: 31). Академічний тлумачний Словник української мови подає таке значення лексеми *роковій*: «**РОКОВІЙ**, а, е, рідко. Який буває раз на рік; щорічний. [Маруся (тихо до Гарасима):] Дядьку Гарасиме! Як же се так можна? Сьогодні таке свято *рокове*, храм у нас, а ви он – людей смішите (Панас Мирний, V, 1955, 78)» (СУМ VIII: 875). А отже, саме повторюваність (одноразова), яка є домінувальною ознакою таких свят, слугувала мотиваційною основою творення цієї назви.

Епістолярні тексти Лесі Українки відбивають особливість уживання словосполучення *рокове свято* щодо визначальних свят церковного календаря. Щоправда, в усіх збережених листах лексему *роковий* ужито лише тричі щодо двох свят – Різдва та Великодня, пор.: «Сподіваюсь, що хоч на **рокове свято** наші «малютки» (молодші діти Косачів – Микола й Ізидора) до мене обізвуться» (до Косач О. П. (матері), Сан-Ремо, 15 (28). XII.1901) (УЛ-2: 359) (далі зазначаємо лише том, адресата, місце й час написання листа) – про Різдво і «Чи не було б ласкаве молоде паньство написати до мене по слову хоч для **рокового дня** – Великодня?» (до Косач О. П. (матері), Ялта, 30.III (11. IV).1898) (УЛ-2); «Поздоровляю тебе і папу і все товариство с **роковим днем** Великоднем!» (до Косач О. П. (матері), Ялта, 1 (13).IV.1898) (УЛ-2). В одному з листів напередодні Нового року Леся Українка актуалізує цю лексему в інтертекстовому фрагменті з української народної думи про Марусю Богуславку «Але, властиве, так мало від того зміняється.... і живучи життям новітнього номада, краще справді одвикнути від тих традицій, бо – не дарма «бідні невільники» кляли Марусю Богуславку за те, що вона нагадала їм «**роковий день**» на чужині...» (до Косач О. П. (матері), Хелуан, 21.XII.1909 (03.I.1910) (УЛ-3). Зауважмо, що адресатом усіх листів, у яких зафіксовано номінацію *роковий*, була мама, Ольга Косач-Драгоманова.

Поширеність цієї лексеми в активному словнику й інших членів Косачівської родини засвідчують порівняльні контексти з листів Михайла Косача, Лесиноного брата: «З **роковим днем** вітаю тебе і міцно, міцно цілую» (до матері) (Doprat. [...] IV. [18] 97) (КМ); «З **роковим днем** Великодня

будьте здорові на чужій стороні, в країні бусурменській» (до сестер Лесі, Ольги (Лілі) й Оксани) (2. IV. [18] 98) (КМ); *«Христос воскрес! / З роковим днем – Великоднем вітаю і міцно-міцно обнімаю і цілую вас, любий мама і papa!»* ([Дерпт] 7. IV. 00) (КМ). Прикметна типологічна ознака епістолярної поведінки Михайла: у його святкових («святочних») Великодніх вітаннях ця лексема вживається постійно (у Лесі Українки реєстр таких свят ширший).

Уперше лексему *Різдво* вжито в листі з Колодяжного до Михайла Косача (вересень – поч. жовтня 1888 р.). До речі, в усіх Лесиних листах послідовно використано лише цей варіант, що підтверджує нормативність його вживання в тодішньому товариському й родинному спілкуванні української інтелігенції. Хоча навряд чи навіть гіпотетично можна вважати, що і в говірковому мовленні колодяжанців кінця ХІХ ст. саме такий фонетичний варіант належав до активного словника, якщо дотепер тут фіксовано варіант *Руздво*. Загалом у листах цю лексему (в різних граматичних формах) вжито 49 разів. Спостережено своєрідну «спадну» динаміку її використання в епістолярних діалогах із різними адресатами, якщо зіставити кількісні параметри її функціонування в різні періоди життя Лесі Українки, пор.: Т. 1 (листи 1876 – 1897) – 23 рази, Т. 2 (1898 – 1902) – 14, Т. 3 (1903 – 1913) – 12.

Насамперед зауважимо, що номінація *Різдво* здебільшого слугує в епістолярних текстах точкою часового відліку. Одна з найвиразніших її функцій – хронотопна: *до Різдва* – власне *на Різдво* – *після Різдва*. Саме на Різдво Косачівська родина зазвичай збиралася разом. Перебування в Різдвяний період поза «домою» – Колодяжним – сприймалося спочатку членами родини як поведінковий аноматив: *«Хоч все-таки чудно було, що прийшлося провести Різдво і Новий Рік не дома»* (до Драгоманової Є. І., Київ, 23.I (4.II).1894) (УЛ-1). Невипадково і Михайло Косач в листі до матері з Дорпату (Дерпта) напередодні Різдва 1894 року зазначав: *«конче мушу бути в Колодяжному, – святкувати в Дорпаті я не можу, абсолютно не можу»* (Dorpat. Marienhofstr[asse]. 12.XII. [18]93). Власне тому в епістолярії Лесі Українки актуалізація таких контекстів тематично пов'язана здебільшого з приїздами

/ від'їздами когось із членів їхньої сім'ї в Колодяжне (згодом – до Києва), наприклад: *«Як то там у вас Різдво буде? Либонь з снігом-морозом і без квіток. А все ж воліла б я бути на Різдво в Києві. Т[ьоті] Єлі писали, що на Різдво Ліля в Києві буде і Кривинюк теж»* (до Косач О. П. (матері), Сан-Ремо, 15 (28).XII.1901)(УЛ-2); *«В Умані не засижусь, думаю післязавтра вернутись, бо мама тепер в Колод[яжному], а вернеться тільки перед Різдвом»* (до Драгоманової Л. М., Київ, 6 (18) XII.1898) (УЛ-2). Щоправда, значно частіше одна частина родини святкувала Різдво в Києві, а інша – в Колодяжному, зокрема коли Косачівські діти розпочали гімназійне навчання: *«Мама, певне, на сім тижні приїде сюди, і який час ми всі будемо вкупі, а по Різді я поїду до папи в Кол[одяжне]»* (до Драгоманової Л. М., Київ, 27.XI (9.XII).1895) (УЛ-1). А тому Різдво в Лесі Українки окреслене передусім як родинне й духове свято, що й зумовлює творення стійкого асоціативного зв'язку: *Різдво – дух, дома, родина*, який зберігався і тоді, коли Косачі вже мешкали окремо (*«Добре було б, як би ти міг приїхати до нас на Різдво і Шуру привезти, але як що не вправисся з екзаменами то вже певне з сього нічого не буде, а ради сього все таки екзаменами не слід ризкувати. Шкода, коли ти не приїдеши на Різдво до мене! ми б разом послухали еолову арфу перед університетом, подивились би на страшні тополі, і я б знову подумала, що мені вісімнадцять літ, що ми живемо на Тарасовській, де у мене на столику проліски стоять, у хаті рожеве світло, а в серці прівесна..... Гай, гай, яка старовина!...»*) (до Косача М. П., Київ, 30.XI (12.XII).1893) (УЛ-1).

На Різдво до Косачів нерідко приїздили їхні друзі, родичі: *«тепер у нас гостює Тося, менший син тьоті Саші, він приїхав з Умані, з земледільческого училища на Різдвяні свята до нас і пробуде може до Нового року»* (до Драгоманової Є. І., Київ, 22.XII.1893 (03.I.1894) (УЛ-1); *«Ви (А. Кримський – С. Б.) збирались на Різдво до Києва»* (до Кримського А. Ю., Мінськ, 26.I(8.II).1901) (УЛ-2). Перший цитований фрагмент привертає увагу невластивою для сучасного православного календаря послідовністю святкувань Різдва й Нового року.

Закономірна й симптоматична в таких контекстах актуалізація інтертекстеми *дух Різдва* (за Діккенсом): *«Пам'ятаєш, як у Діккенса дух Різдва часом сам себе гасильником накриває, коли того потребують обставини, – те саме случается і з иншими духами.....»* (до Косача М. П., Київ, 30.XI (12.XII).1893) (УЛ-1).

Передріздвяний період має в епістолярних текстах Лесі Українки двоваріантний вербалізований вияв – *до / до самого Різдва і перед Різдвом*. Власне *Різдвяний період* представлений різними щодо ступеня активності / пасивності граматичними формами – *об Різдві й на Різдво* з виразним переважанням другої. *Післяріздвяний* вимір цього свята експлікований синонімічними варіантами *від (від самого) / од Різдва, з Різдва, по Різдві*, наприклад: *«від самого Різдва сидить в тюрмі («політичним»)»* (до Кобилянської О. Ю., Київ, 26.II – 3.III (11–16.III).1906) (нормативний для сучасної української мови варіант *після Різдва* загалом відсутній у її слововжитку). Найчастотніші в листах Лесі Українки фіксації словосполучення *на Різдво* (21 раз). Менш продуктивними є прийменниково-іменникові конструкції: *до Різдва* (5 разів) / *до самого Різдва* (1), *перед Різдвом / перед Різдвом* (графічне вирізнення належить Лесі Українці. – С. Б.) (5), *об Різдві* (2), *від Різдва* (1), *від самого Різдва* (1), *по Різдві* (1), *з Різдва* (1). Темпоральну семантику початку – кінця мають також іменниково-дієслівні конструкції на зразок: *Різдво заходить і Різдво минуло*.

Двічі зафіксовано висловлення, яке називає проміжок між двома роковими святами – Різдвом і Великоднем: *від Різдва до Великодня, од Різдва до Великодня*.

В етикетних висловленнях один раз ужито словосполучення *з Різдвом*: *«Вибачай, папа, що я тебе на іменини не поздоровила, се через те, що тут якось неможна пам'ятати завжди, яке число ста[р]ого стиля приходиться на [д]аний день, та ще за 5 днів наперед. Так все одно, я тебе тепер поздоровляю тричі і з іменинами, і з Різдвом, та вже й з Новим роком, що тут уже на цілий тиждень постаршав»* (до батьків, Сан-Ремо, 25.XII.1902 (07.I.1903) (УЛ-2). До речі, всупереч очікуванням у жодному листі Лесі Українки не виявлено одного з можливих варіантів традиційного сьогодні Різдвяного вітання *Христос народився!*

Христос родився! Христос рожедається! Хоч Великодне вітання *Христос воскрес!* вжито 5 разів: у листах до бабусі Є. І. Драгоманової, сестри Ольги Косач, Є. М. Чирикова, брата Михайла Косача і його дружини Олександри, Ф. С. Карпової. Очевидно, такі етикетні вітання в Різдво не були характерні ні для родинного спілкування Косачів, ні для колодяжанців, а можливо, й не було властиве мовленню тогочасних українців загалом. Натомість у листах неодноразово спостерігаємо інші «празникові» вітання, які можна вважати інтертекстовими, оскільки вони засвоєні з календарно-обрядової поезії зимового циклу. Пор. лист Лесі Українки *«В Італії вже Різдво заходить, отже – святий вечір, добрий вечір!»* (до Грушевського М. С., Сан-Ремо, 10 (23).XII.1902) (УЛ-2) і пісенний текст: *«Святий вечір, добрий вечір усім людям на здоров'я!»*. Зауважимо, що в епістолярних текстах Михайла Косача також немає узвичаєних сьогодні Різдвяних вітань. Натомість зафіксовано ті, які здавна побутували на теренах Західного Полісся: з *Різдвом будьте здорові* (до батька та матері) (24. XII. [18] 97); з *Різдвом, з Колядою! Будьте здорові та веселі!* (до батьків) ([Дерпт] 26. XII. 99) (КМ).

Вітання напередодні Різдва у Святвечір – *святий вечір, добрий вечір* – вжиті здебільшого в завершальній частині листів до різних адресатів, один раз – на початку, отже, вони виконують не лише етикетну, а й текстотвірну функцію, пор.: *«Ну бувай здорова, люба мамочко! Тут у нас уже попідвіконню колядують, тож можна вже сказати «святий вечор, добрий вечор!»*» (до Косач О. П. (матері), Хоні, 20.XII.1911 (02.I.1912) (УЛ-3); *«Вас і дядину, і всіх щиро цілую, і кажу: «святий вечер, добрий вечер!» бо досі вже у Вас святки»* (до Драгоманова М. П., Колодяжне, 21.XII.1891 (02.I.1892) (УЛ-1); *«Ну, бувай здорова! Та вже певне сей лист прийде на свята то можна сказати: Святий вечор, добрий вечер! усім добрим людям»* (до Косач О. П. (сестри), Софія, 19.XII.1894) (УЛ-1). Такі вітання виразно інтертекстуально марковані. На початку листів Лесі Українка використала лише конструкцію *Святий вечер!*: *«Святий вечер! / Любий дядьку, вибачте мені, що я не писала до вас, – так щось не могла зібратись та зважитись»* (до Драгоманова М. П., Колодяжне, 24.XII (05.I).1889) (УЛ-

1). Варіант *Святий вечор!* фіксований на завершення одного з її листів: «До речі, либонь уже час казати: **святий вечор!** Святкуйте здорові і мене згадайте» (до Косач О. П. (сестри), Хелуан, 14 (27).XII.1912) (УЛ-3).

Спостережено, що в листах паралельно використано три фонетичні варіанти найменування Святого вечора: *святий вечір* (1 раз), *святий вечер* (6) і *святий вечор* (8) (і не лише в етикетних конструкціях: «Однак годі вже мені просторікувати, – задля **святого вечера** варто б вже й перу пільгу дати» (до Драгоманова М. П., Колодяжне, 24.XII (05.I).1889) (УЛ-1); «Тут на **святий вечор** пішов сніг і тепер лежить – так чудно, що Тіфліс білий» (до родини Косачів, Тбілісі, 25.XII.1903 (07.I.1904) (УЛ-3). Вітання *святий вечір, добрий вечір* (до Грушевського М. С., Сан-Ремо, 10 (23).XII.1902) має відповідно варіанти: «святий вечор, добрий вечор» (до Косач О. П. (матері), Хоні, 20.XII.1911 (02.I.1912) і «святий вечер, добрий вечер!» (до Драгоманова М. П., Колодяжне, 21.XII.1891 (02.I.1892); *Святий вечор, добрий вечор!* усім добрим людям (до Косач О. П. (сестри), Софія, 19.XII.1894).

Період Різдяних свят Леся Українка називає також *святки*: «**Святками** ще напишу, а тепер бажаю Вам усім доброго здо[р]ов'я і щасливих свят. Міцно цілую всіх. Святий вечор!» (УЛ-2) (до Драгоманової Л. М., Київ, 23.XII.1898 (04.I.1899). Святки, як зазначено в СУМі, – це «1. Святкова пора від різдва до водохрещів (у православних). 2. Святкові дні (перев. великодні)» (СУМ ІХ: 104). Прикметно, що для ілюстрації першого значення цієї лексеми в СУМ використано епістолярний текст Лесі Українки.

Принагідно нагадаємо про особистісне виразно «несвяткове», а радше негативне сприйняття Лесею Українкою будь-яких свят, святкувань загалом, про що стверджують її автокоментарі в листах (див. детальніше про це в статті «Вербалізація концепту *свято* в епістолярній поведінці Лесі Українки» [Богдан 2013]): «Ще злить мене сей культ празникування, все одно як культ вінчання, у людей, що ніби то не вірять в те, во имя чого установлені і свята і обряди. Далєбі, я сумніваюсь чи то щире те невір'я і те вільнодумство, бо щоб не щадить нервів своєї дитини для

якихсь «культурних переживаній», я того не розумію, в мою логіку то не поміщається» (до Косач О. П. (сестри), Сан-Ремо, 16 (29).XII.1902) (УЛ-2). Пор. також: «**Я не придаю великого значіння «святам»**, але давно помітила, що під час них буває ще скучніше, ніж в будні (себ то коли взагалі де нудно), бо роботи стає менше, а вид людей в празниковому настрої наводить не то сум не то заздрощі. Врешті не важаючи на се може й тут прийдеться просвяткувати» (до Косач О. П. (матері), Ялта, 13 (25).XII.1897) (УЛ-1).

І навпаки, скорочення «празникових» відвідин («візитів») Леся Українка сприймала позитивно, про що свідчать оцінні лексеми в таких контекстах: «Сього року я теж мало свят бачила, бо ми з знайомою «з принципа» скоротили *ad minimum* всю празникову процедуру, а наші знайомі теж «з принципа» не бігали до нас з празниковими візитами. І вийшло **прекрасно**» (до Косач О. П. (сестри), Тбілісі, 09 (22).IV.1904) (УЛ-3).

Негативну оцінку свят закономірно посилювали об'єктивні передумови: погіршення її фізичного стану, спричинене загостренням хвороби, або ностальгія в часи перебування поза межами «доми» або загалом України, про що йдеться в листі 25.XII.1907(07.I.1908) з Ялти до матері: «Пробач, що у мене прокинувся досить гіркий і зовсім уже не празниковий тон, але я **не почувую** ніякого свята (йдеться про Різдво. – С. Б.) і не можу вмовити себе, що воно є» (УЛ-3). Причину такого психологічного стану з'ясовує постпозитивний контекст: «Вчора «для святого вечора» мій лікарь задав нам задачу, щоб ми «на празниках, на досугь обдумали» – а власне, чи робити мені операцію, чи ні» (УЛ-3).

Важливими для реконструкції різдвяних традицій кінця XIX – початку XX ст. є епістолярні фрагменти, які містять описи цього свята не лише в Україні, а й в інших країнах, зокрема в Грузії, в Італії та Болгарії. Леся Українка порівнює і зіставляє домінантні ознаки часу, процесу святкування в Україні та за її межами: «Оце вже прийшли під вікно хлоп'ята колядувати (тут (в Хоні – С. Б.) колядують **перед Різдвом, в останій тиждень Пилипівки**) – значить, маємо Різдво. Але тут колядують гірше, ніж у нас, і взагалі гірше співають, як

на мої вуха то й зовсім погано» (до Косач О. П. (сестри), Хоні, 16 (29).XII.1911) (УЛ-3).

Описи італійського Різдва деталізовані й увиразнені домінувальними ознаками святкування (див. листи із Сан-Ремо до різних адресатів): «*Оце ж тут вже й Різдво минуло. Перед св[ятим] вечером в день грала музика в саду мійському, а в церквах були вряжені вертепи з діячами-терракоттовими фігурами: Madonna, San Giuseppe, pastori etc.* (мадонна, святий Йосиф, пастихи тощо (італ.)), *всі дуже італьянізовані, а з боку і в arrière (позаду (франц.)) сцені вже й просто італьяньські типи дівчат з мандолінами і т. и.* *Я бачила те в день, приготоване для вечірньої відправи (тільки Gesù bambino (немовляти Ісуса (італ.)) ще не було), а в вечері не бачила, було холодно і дощ накрапав, так що не можна було виходити мені. Цілий вечер по вулицях їздили оркестри всякої музики, витинали дуже веселі марші і спинялись перед більшими віллами для серенад. От який тут святий вечер і коляда. Замість куті був якийсь особливий пуддинг (либонь теж обрядовий) обложений букетами фіялок. Другого дня (1-й день Різдва) квіток було у нас сила! всі fournisseurs (постачальники (франц.)) понаносили квіток при своїх продуктах» (до Косач О. П. (матері), Сан-Ремо, 15 (28).XII.1901) (УЛ-2).*

Означення *різдвяний* (-е, -а, -і) в епістолярних текстах Лесі Українки поєднуються з лексемами: *святá* (2), *свято* (1), *святки* (1), *вакації* (3), *казки* (2), *дні* (1), *Ж[изнь]* и *Иск[усство]* (1), *лист* (1). Контексти їх уживання допомагають реконструювати особистісний і родинний святковий побут письменниці. Факультативно вони слугують елементами назв окремих творів або вказують на час виходу періодичних видань.

Крім вільних словосполучень із лексемами *Різдво*, *різдвяний*, у листах використано стійкі висловлення, які виконують функцію автопортретування, наприклад, фразеологізм *не до Петра, а до Різдва*, що імплікує сему 'зрілий віку адресантки': «*Мені дуже мило було одержати привітання від тебе і від Левинятка, і се мені підсолодило трохи вражіння від моїх 42-х роковин, що самі по собі не могли бути дуже присмними, бо се вже цифра така, що показує не до Петра, а до Різдва. Ну, та нічого, коли минув час „петрівчаних пісень», то ще, як дасть*

біг, поколядуємо трохи людям, поки сила...» (до Комарової Г. М., Хелуан, 09 [22].ІІІ 1913) (УЛ-3).

Номінація *Різдво* є елементом творення перифрастичного вислову ще в одному «автопортретному» контексті Лесі Українки, де експлікує семи 'страх', 'випробування' (хоч і не без відтінку характерної для її мовостилію іронії): *«Тим часом я ще ніразу тут не простудилась; як що й Різдво мине гаразд (се для мене чисті «майські іди» (іди – окремі дні місяця у стародавніх римлян (5 або 13); «майські іди» – крилатий вислів, що означає фатальні дні (під час березневих ід було вбито Юлія Цезаря) се Різдво!), то вже я можтиму повірити, що моя знакомита „богиня» хоче лишити мене в спокою на який час. Добре б зробила, як би [лишила], бо мені тепер нема часу [хорува]ти та киснути, тай взага[лі] в сьому нічого приємного [нема]»* (до Косач О. П., Київ, 18 (30).ХІІ.1893) (УЛ-1).

Отже, в епістолярії Лесі Українки лексема *Різдво* має виразний статус регулятивного елемента, виконуючи насамперед хронотопічну, номінативну, етикетну та ідентифікувальну функції. Найчастіше ця лексема вживається для темпоральної характеристики подій, що відбулися *на Різдво, до чи після Різдва*. Асоціативно-семантичні ознаки номінації *Різдво* виступають своєрідними маркерами духовності Косачівської родини, дають змогу простежити їхню повсякденну мовну поведінку, а також особливості міжособистісного спілкування українських родин кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Богдан С. Вербалізація концепту *свято* в епістолярній поведінці Лесі Українки. *Studia ukrainika Posnaniensia*. Posnań, 2013. S. 23 – 37.

Бочарова І. В. Лексико-семантичні та граматичні параметри назв релігійних свят у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1999.

Космеда Т. А., Плотнікова Н. В. Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера Святки в українському мовному просторі. Львів: ПАІС, 2010.

Круть І. Ю. Лексика календарно-обрядової поезії: структурно-семантичний та стилістичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Кіровоград, 2004.

Павлушенко О. Асоціативне поле концепту Різдво в мовомисленні краян Поділля. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2019. Вип. 28. С. 65 – 72.

Плотнікова Н. В. Концепт Святвечір у міфологічній картині світу. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХПНУ ім. Г. С. Сковороди*. 2017. Вип. 45. С. 109 – 116.

Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. Львів: Свічадо, 2001.

Саплін Ю. Ю. Вербалізація міфології та ритуалів свята в лінгвокультурі (Різдво та Великдень в українській та англійській лексиці, фраземах та пареміях). *Нова філологія*. 2012. № 54. С. 111 – 113.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

АГ–СЗГ – Аркушин Григорій. Словник західнополіських говірок. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 2.

КМ – Косач Михайло. Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. Упорядкування, біографія, коментарі та примітки Лариси Мірошниченко. Київ: Видавничий Дім «КОМОРА», 2018.

УЛ-1 – Українка Леся. Листи: 1876 – 1897. Упоряд. Прокіп (Савчук) В. А., передмова Агеєвої В. П. Київ: Комора, 2016.

УЛ-2 – Українка Леся. Листи: 1898 – 1902. Упоряд. Прокіп (Савчук) В. А. Київ: Комора, 2017.

УЛ-3 – Українка Леся. Листи: 1903 – 1913. Упоряд. Прокіп (Савчук) В. А. Київ: Комора, 2018.

СУМ – Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970 – 1980.

REFERENCES

Bohdan, S. (2013). Verbalization of the concept *holiday* in the epistolary manner of Lesya Ukrainka. *Studia Ukrainika Posnaniensia*, 23 – 37. Posnań (in Pol.).

Bocharova, I. V. (1999). The lexico-semantic and grammatical parameters of the religious holidays names in modern Ukrainian: *PhD Dissertation Abstract*. Kyiv (in Ukr.).

Kosmeda, T. A., Plotnikova, N. V. (2010). Linguoconceptology: the micro-conceptual sphere of the *Christmastide* in the Ukrainian linguistic space. Lviv: PAIS (in Ukr.).

Krut, I. Yu. (2004). The Calendar-Ritual Poetry Lexicon: Structural, Semantic and Stylistic Aspects: *PhD Dissertation*. Kirovohrad (in Ukr.).

Pavlushenko, O. (2019). The associative field of the concept of *Christmas* in the linguistic mentality of the people in Podillia. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Filolohiia (movoznavstvo)*, 28, 65 – 72 (in Ukr.).

Plotnikova, N. V. (2017). The concept of Christmas Eve in the mythological picture of the world]. *Linhvistychni doslidzhennia*, 45, 109 – 116 (in Ukr.).

Puriaieva, N. V. (2001). Dictionary of the Church-Rite Terminology. Lviv: Svichado (in Ukr.).

Saplin, Yu. Yu. (2012). Verbalization of mythology and holiday rituals in the linguoculture (Christmas and Easter in the Ukrainian and English vocabulary, phrasemes and paremias). *Nova filolohiia*, 54, 111 – 113 (in Ukr.).

LEGEND

АГ–СЗГ – Arkushyn, H. (2000). Dictionary of the Western Polissian Subdialects. Lutsk: Vezha (in Ukr.).

КМ – Kosach, M. (2018). Writings. Translations. Letters. Kobzar records. Kyiv: Komora (in Ukr.).

СУМ – Bilodid, I. K. (Ed.). (1970 – 1980). Dictionary of the Ukrainian Language. (Vols. 1 – 11). Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.).

ЛУ-1 – Ukrainka, L. (2016). Letters: 1876 – 1897. Kyiv: Komora (in Ukr.).

ЛУ-2 – Ukrainka, L. (2017). Letters: 1898 – 1902. Kyiv: Komora (in Ukr.).

ЛУ-3 – Ukrainka, L. (2018). Letters: 1903 – 1913. Kyiv: Komora (in Ukr.).

Статтю отримано 03.12.2019

Svitlana Bohdan

«**ROKOV!**» (YEARLY) HOLIDAYS IN THE EPISTOLARY TEXTS OF LESIA UKRAINKA: CHRISTMAS

The article describes the specifics of using lexeme *Christmas* in Lesya Ukrainka's epistolary texts. The research utilizes continuous / overall selection techniques to reveal those specific features. Christmas belongs

to the twelve most significant holidays of the Christian calendar. The addressee uses two basic names concerning this holiday: a *rokove* (annual) *festival* and *Christmastide*. The analysis of the compiled register of all the fixed contexts made it possible to determine four main functions of this lexeme in its functional style: chronotopic (most productive), nominative, ceremonial and identifying (low-productive).

Chronotope property of syntactic constructions with a lexeme *Rizdvo* (Christmas) reflects the three-dimensional event space of the addresser and its addressees, which corresponds to one of the traditions of describing different phenomena in the national-linguistic tradition of the Ukrainians. Each event takes place *before* / *during* or *after* the holiday. To convey this, Lesya Ukrainka used the following grammatical variants: *do/do samoho Rizdva* (before Christmas) and *pered Rizdvom* (before Christmas) – a prospective period, *ob Rizdvi* and *na Rizdvo* (at Christmas) with a clear predominance of the second variant – *vlasne na Rizdvo* (actually at Christmas); retrospective period – *vid (vid samoho) Rizdva* (since the very Christmas), *z Rizdva / od Rizdva* (from Christmas), *po Rizdvi* (after Christmas). The customary modern Ukrainian version for post-Christmas period «*pislia Rizdva*» has not been revealed in Lesya Ukrainka's epistolary texts.

The observed author's evaluations of the very process of celebrating Christmas (like other holidays) give grounds for asserting the overwhelming negative attitude of the addresser to any holiday. Various subjective factors are considered as the reason for it, namely poetess' internal rejection of certain stereotypical traditions of celebrations (a lot of visits, entertainments, parties).

The study elucidates the peculiarities of the Christmas greetings used in the poetess' letters to various addressees, which probably also determines the linguistic mode of everyday communication of the Ukrainians, in particular, in the family. The study has not revealed any of the typical traditional congratulations in modern Ukrainian language – *Khrystos Narodyvsia! Khrystos rodyvsia! Khrystos Rozhdaietsia!* (Christ was born!). Alternatively, three phonetic variants of pre-Christmas greetings are fixed – Greetings on Christmas Eve: *Sviatyi Vechir! Sviatyi Vecher! Sviatyi Vechor!* (Holy Evening!).

Keywords: epistolary text, gerontonym, Christmas, Christmas, «fatal» holiday.